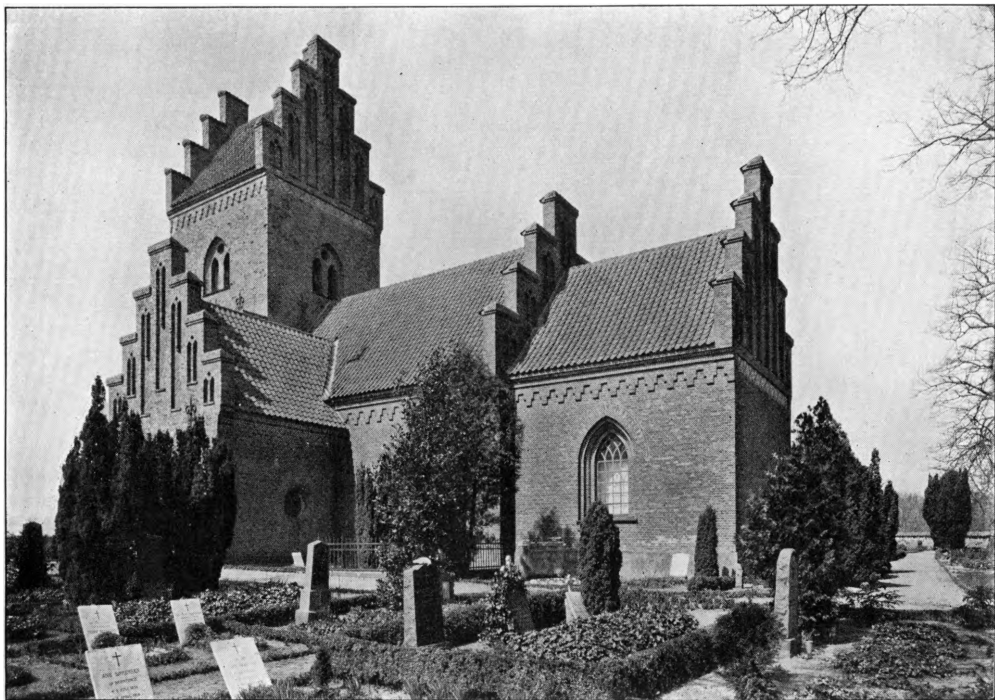

V. H. 1931

Fig. 1. Havnelev. Ydre, set fra Sydøst.

HAVNELEV KIRKE

STEVNS HERRED

Kirken, der fra 1678 har været *Anneks* til Lillehedinge, blev 27. Febr. 1689 overdraget til Dronning Charlotte Amalie, som lagde den under Højstrup. Fra Vemmetofte Kloster overgik den til Selveje 1. Jan. 1908¹. Alterbægeret skal efter Sagnet være taget fra Bjergfolkene i en Høj i Sognet².

Kirkebyen ligger nordvestligt i Sognet, fjærnt fra Kysten, og Kirken nordvestligt i Byen. Kirkegaarden hegnes af en Kridtkvadermur, hvis ældste Del er Østmuren med en fladrundbuet Dørportal. Fra 1771, da Muren blev zirlig istandsat³, stammer sikkert Sydmuren, med rustikmurede Lisener og fire Portpiller. En *†Kirkelade* var nedbrudt før 1667—68 (Rgsk.).

Bygningen, der er stærkt moderniseret, har romansk Skib, gotisk Kor og Sakristi, samt moderne Vaabenhus og Taarn. 1880 styrtede det gamle Taarn ned, efter Sigende fordi det ikke kunde taale Udhugningen til et Vestvindue, og samtidig med Rejsningen af det nye Taarn og Vaabenhuset skalmuredes alle Ydermure med røde Sten, saa at Kirken, med Undtagelse af Sakristiet, fremtræder som en moderne, linealgotisk Bygning med Støbejernsvinduer

og tilsvarende Døre. I det Indre og paa Loftet kan man dog paavise Hovedtrækkene af Kirkens Arkitekturhistorie.

Af den romanske Kridtkvaderbygning staar kun Skibet, d. v. s. dets Triumfvæg og Langmure. Norddøren er fuldstændig skjult, Syddøren omdannet. Af gamle Enkeltheder ses i den østligste Halvdel af Skibets Sydmur, over de nuværende Hvælv, Buetoppene af en tredelt, senromansk Vinduesgruppe, med Smigkarme af Munkesten; Midtvinduet er lidt højere end de andre og svagt tilspidset. Overvæggenes Pudsning vanskeliggør nøjere lagttagelser.

Denne Vinduesgruppe, fra Tiden o. 1250—1300, har sikkert faaet sin Form ved en Ombygning, og flere Forhold tyder paa, at Skibet i Virkeligheden er

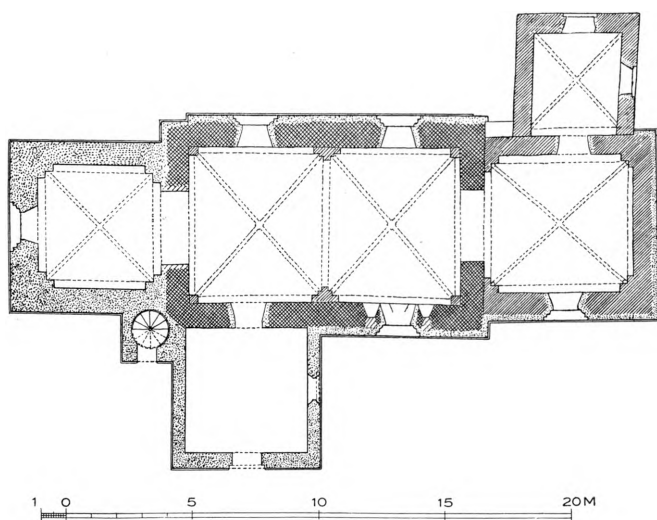

Fig. 2 Havnelev. Plan. 1:300. Maalt af Helge Holm 1915
(Charles Christensen 1932).

tagelse af det unggotiske, kuppelagtige Helstens-Hvælv af letbrændte Munkesten. Dets spidse Vægbuer hviler paa Hjørnepiller med karnisagtigt profilerede Kapitæller; derover staar o. 115 cm høje Dværgsøjler, hvis nedre Ender er tilspidsede, og hvis Kapitæler er trapezformede. Vægbuerne ledsages af Rundstave, Ribberne har afrundet Profil.

I Skibet er indbygget to sengotiske Hvælv med buklede Kapper af smaa Kridtsten, rundede Ribber og rudestillede Slutsten (ingen Overribber). Baade Triumfbuen og Taarnbuen er nu spidse.

Sakristiet (Fig. 3) paa Korets Nordside, fra Tiden o. 1500—25, er den eneste Bygningsdel, som endnu har gamle Ydermure. Over den rejste Syld er de murede af Kridtkvadere med enkelte Munkestensskifter. Fladbuegesimsen hviler paa dobbelt udkragende Binderkonsoller, den bæltmurede Nordgavl har over et Savskifte syv Trappestiks-Højblændinger og syv Kamtakker.

ældre. Fra Korets Loft ses paa Triumfvæggens Østside en indhugget Taglinje efter et lavt Kortag, som ialfald ikke lader sig forene med Korets nuværende Hvælv. Koret er utvivlsomt ombygget; dets i Sammenligning med Skibet spinkle Mure er af Munkesten i Munkeskifte (26—27 × 13,5 × 9,5 cm; fem Skifter: 50 cm; glattede eller svagt ryggede Fuger). Alle gamle Enkeltheder er forsvundne eller skjulte med Und-

Rummet overdækkes af et Krydshvælv med Halvstensribber. Tagværket er samtidigt, ligesom der i Skibets Tag er Rester af en sengotisk Tagkonstruktion med Dragerstol (Huljærnsnumre og Tegn).

1667—68 blev Sydsidens Blytag erstattet med Tegl, da man ikke ævnede at lade Blyet omstøbe (Rgsk.).

Kirkens Hovedstandsættelse 1880—81 lededes af Arkitekt Th. Zeltner. Det indre er glatpudset med linealromanske Dekorationer, deriblandt fire Indvielseskors paa Korvæggene, der efter en Indberetning af E. Schiødt 1886 er kopierede paa den nye Puds efter fundne Rester af gamle *Kalkmalerier*.

INVENTAR

Det gamle, murede *†Alterbord* blev nedbrudt ved Kirkens Hovedstandsættelse. Overfladen var dækket af glaserede **Fliser*, af hvilke de fleste indsendtes til Nationalmuseet. De 14 kvadratiske og 4 rektangulære Fliser med Hjorte, Løver, Bladværk o. s. v., og Brudstykke af en Majuskelrandskrift (»Dominus«), er alle fra o. 1300 og sikkert samtidige med Korets Ombygning.

Det nuværende Træbord har paa Forsiden et sengotisk *Alterbordspanel* (Fig. 4).

I øvre Ramstykke er indskaaret Aars-tallet 1552 og fire Bomærker, det første ledsaget af Bogstaverne S M, der sammen med Bomærketegnet genfindes paa Degnestolen i Smerup og muligvis kan være Snedkerens Signatur. Af de 2×4 Felter har de øvre stærkt varierede Rosetter, de nedre afvekslende rigt Foldeværk og Rankeværk; i et Træ er op-hængt to tomme Skjolde. Det ene af Foldemotiverne svarer ganske til Smerup-stolens og har den nedrettede Pil, Køgeværkstedets Kendetegn. Den oprinde-lige Snedkerstaffering er velbevaret: Bomærkerne og Profilernes ydre Led staar rødbrune, de indre Led gule, Bundfladerne vekslende gule og røde, Ornamenterne omvendt røde og gule; grønt forekommer kun paa Hvirvelrosettens Flige. Rammeverket og mange Ornamentdetaller staar umalede.

Altartavlen, i Bruskbarok fra o. 1630—40, har samme Opbygning som Smerup-tavlen (sml. S. 430) og er vistnok af samme Billedskærer. Storstykkets Statuer, Moses og Johannes Døberen, staar paa høje Postamenter med portalagtige

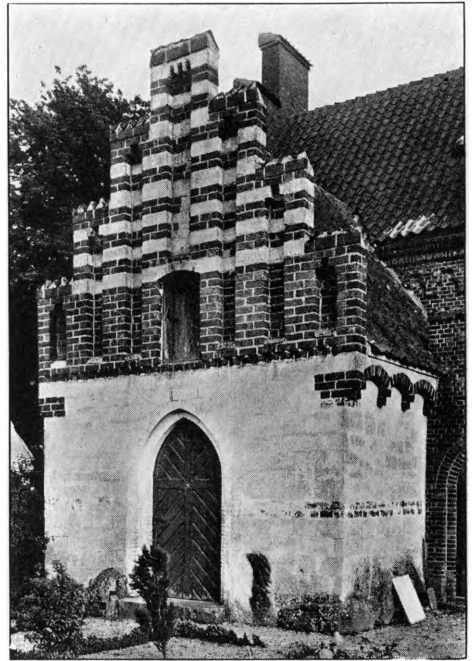

Fig. 3. Havnelev. Sakristi.

V. H. 1930

Gennembrud; det tvillingdelte Topstykke flankeres af glatte, drejede Sojler. Storvingerne mangler; foran de stærkt bruskede Topvinger staar to Kors, det ene med Kobberslangen, det andet med Kristus; i Topkartouchen er et kronet C 4. Træværket staar nu mørkt egetræsmalet med forgyldte og broncerede Enkeltheder og Indskrifter. I Topfelterne er bevaret gamle Malerier, Kristi Opstandelse og Himmelfart. Storfeltets gamle Egetræsflade dækkes af et usign. Maleri paa Lærred (120 × 103 cm), Kristus i Gethsemane, malet af F. L. Storch.

En ældre † *Altertavle* fra sengotisk Tid stod 1755 over Degnestolen og var »en stor Tavle som et Skab med 2de Døre for, paa Tavlen midt udi staar Maria og Sønnen paa højre og Faderen paa venstre Side, er Billedhuggerarbejde og

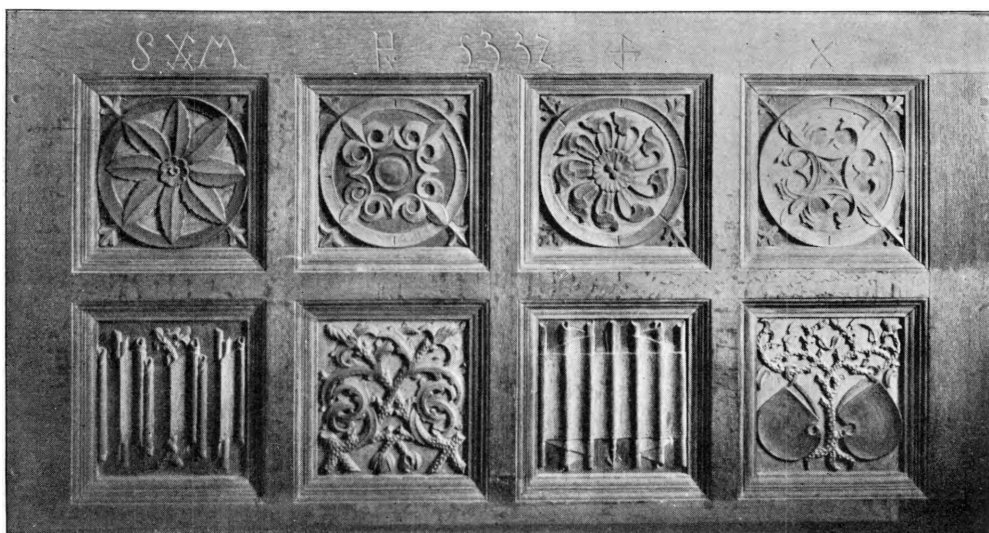

Fig. 4. Havnelev. Alterbordsforside 1552.

V. H. 1930

stærk forgyldt; paa Dørene staar Christi ganske Lidelse alt med Billedhuggerarbejde, men ikke alt forgyldt«. 1832 var Skabet borttaget⁴.

Altersølv. Kalk, af forgyldt kbh. Provesølv 1734, 25 cm høj, med seksdelt Knop og seksdelt, fladrundt tunget Fod; Mestermærke for Ole Flores Wilcken 1732 (Olrik 399). Samtidig *Disk* med graveret Cirkelkors; ingen Stempler.

Alterstager, gotiske, 35 cm høje, med Cylinderskaft, hvis tre Ringe er rundede, og Grydefødder.

† *Messehagel*, brunblommet, fra Vemmetofte, skænket af Prins Carl 1715 sammen med Alterfløj1 som i Lillehedinge.

† *Røgelsekar* af Kobber og † *Krucifiks* af Træ, i Koret, nævnte 1714.

Font af moderne Støbejern som i Smerup Kirke, hvor Kirkens romanske Stenfont⁴ nu findes. *Tinkande* med graveret Kirkenavn som i Lyderslev.

Prædikestol fra 1613, af Trykkevældetype, baade i Opbygning, Arkadeformer

og Figurer svarende til Lyderslev-Stolen (se S. 443) og sikkert gjort af Engelbert Chastensen. Paa et af de nedre Smalfelter er sat Plader med Lensmanden Ditlev Holcks og Fru Margrethe Krabbes Vaaben og Navnetræk. Træværket staar nu egetræsmalet med forgyldte Enkeltheder og nye Indskrifter.

1755 fandtes »neden paa Prædike-stolen« Indskriften: »Anno 1613 Dend tid Ærlige og Velbyrdige Mand Ditløff Holck var Høfvidtsmand paa Tryggevelde da blev denne Prædichestoel gjort paa Kirchens Bekostning«.

Dørfløj (Fig. 5) fra 1559, i Skibets Syddør, nu noget beskaaret og omdannet, idet den oprindelige Bagside er vendt udad og linealgotisk dekoreret. Gamle er Ramstykkeerne med de 4×3 Felter og det fladbuede Topstykke. I Snitværkets stærkt varierede Akantusbladværk er der blandet mange figurlige Elementer, saaledes en ejendommelig Nar. I et af de store Felter er der et Bomærke, som ogsaa findes paa Alterbordspanelet, ledsaget af Bogstaverne HP, i et andet et sammenskrevet HM. I de smalle Midtfelter ses fra oven nedad: 1) Kristus paa Korset, 2) Engel med Skjold, hvori sammenskrevet T H, 3) Mandsskikkelse ligeledes med Skjold, hvori et Bomærke, og 4) Løvehoved med Mundring, hvori hænger en Kirkeklokke. Dørfløjen, hvis Snitværk næppe er af samme Haand som Alterbordsforsiden, er nu egetræsmalet. †*Pulpitur* »med bibelske Sprog«, nævnt 1755.

Klokke. Mellem Buefriser med Halvliljer og gotiserende Greneværk: »Verbum Domini manet in æternum Anno 1608 goes mich Borchart Gelgiesser«. Under den nedre Buefrise tre cirkelrunde Kranse (Tvm. 7 cm) med Relieffer:

V. H. 1930

Fig. 5. Havnelev. Dørfløj 1559.
Aarstallet staar i Feltet øverst til højre.

1) en Dobbeltørn, 2) en rustningsklædt Ridder knælende foran et Krucifiks, 3) en Pelikan. †To Klokker afleveredes i Skat 1528.

†*Solskive*, opsat 1662—63 (Rgsk.).

GRAVMINDER

Gravsten. 1) »Jens Kremmers Søn i Kiøge ved Nafn Lavrtz(!) Jensøn«, død 1619 Nytaarsaften. Fordybet Tværskrift; uden Ornamenten. Lille ølandsk Kalksten, 98 × 62 cm, fundet ved Varmeanlæg i Skibets Nordvesthjørne og nu henstillet i Vaabenhuset.

2) Over Pigen Kirsten Hansdatter, død i Skierpinge 22. September 1629. Fru Jytte Gyldenstjerne, Christiern Grubbes til Lystrup, lod hende begrave

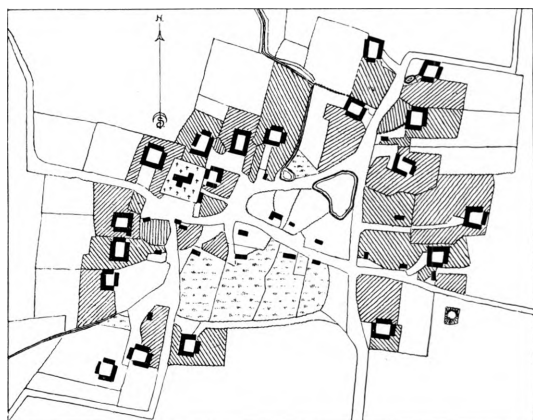

Fig. 6. Havnelev 1804—05.

i »Hafnuf« Kirke, »for hendes Moder hafver verit den gode Fruis Søns Amme oc vaar hendis Alder 9 Aar oc hun hafde lært at læse oc skrifve«. Fordybende Versaler; i Hjørnerne Cirkler med Englehoveder. Graalig Kalksten, 79 cm lang, liggende i Taarnrummet, nu næsten helt dækket af det nye Orgel.

3) Med latinsk Indskrift over Hr. Johannes (Jens?) Andersen (Joannes Andreae) født i »Holtou« 1571, Præst i Havnelev (Haulovianæ ecclesiæ pastor) i 26 Aar, levede i Ægteskab med Elisabeth Nielsdatter i 24 Aar, med hvem han havde 4 Sønner. Af disse var Anders og Jens døde, medens Niels og Herlof tilligemed Moderen overlevede ham, der døde i 1638. Fordybende Versaler; ellers uden Prydelser. Ølandskalksten, 85 × 179 cm, midt i Sakristiets Gulv.

†Gravsten over Adelsmanden Hans Lauritzen Navl, død 1558, Ejer af Havnelevgaard. Paa Stenen, der skal have været af Kridt, var (1755) et udhugget Billede af en Mand i fuld Størrelse med Harnisk paa⁵.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1661—71 (RA). — Inventarium 1714, trykt i Præstø Amts Aarb. 1927, 79. — Præsteindberetninger 1755, 1758. — Museumsindberetninger af E. Schiødt 1886, J. B. Løffler og W. Møllerup 1892, C. A. Jensen 1915. Revideret af C. A. J. og V. H. 1930. — Weinich: Hist. Efterretninger om Stevns Hrd. 1776. S. 66; samme: Beskrivelse over Stevns Hrd. 1798. S. 137—39.

¹ Brasch: Vemmetofte II, 10. ² Danske Studier 1931, 26. ³ D. A. VI, 383.

⁴ Høyens Notebog XI, 37. ⁵ Weinich. Brasch: Vemmetofte I, 74.